

ION PÂRVU, Biserică și societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Nicolae Popea 1889-1908, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, 262 pagini text, 38 pagini anexe.

Bogdana BRANCA

Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș

„...când e vorba de Biserică, eu înțeleg totodată și școala, fiica bisericii, sau lumina care luminează întru întunec și care de o aveam noi în trecut desigur nu ne pierdeam rostul aproape cu totul.”

Citatul de mai sus aparține lui Nicolae Popea, episcop al Caransebeșului, care a desfășurat o activitate intensă pentru afirmarea limbii și culturii române. Înainte de a fi fost teolog, a fost și un important om de idei care a înțeles rostul învățământului în afirmarea dezideratelor naționale românești din Banat și Transilvania. Activitatea desfășurată de acesta atât pe plan religios, cât și laic, este foarte documentat înfățișată de către Ion Pîrvu în lucrarea *Biserică și societate în Episcopia Caransebeșului în perioada păstoririi episcopului Nicolae Popea 1889-1908*.

Lucrarea este structurată în șase capitole ce se succed după o prefață a Episcopului Caransebeșului Lucian Mic (p. 7-8) și o introducere din partea autorului (pp. 9-23) care face un istoric al cercetării personalității episcopului Nicolae Popea, dar și a spațiului bănățean sub aspectul învățământului și al rolului acestuia în societate. La final, sunt *Concluziile, Anexele, Rezumatul*, și o *Bibliografie* a lucrărilor folosite. La rândul său, fiecare capitol este structurat în subcapitole care tratează teme din cadrul capitolului.

Capitolul I, *Istoricul Episcopiei Caransebeșului* (pp. 24-37), trece în revistă viața religioasă din Banat, pornind de la antichitate - retragerea aureliană din 271- ajungându-se până la anul 1864 când are loc Sinodul de la Karlowitz, moment care, pentru istoria bisericească greco-ortodoxă, dar și pentru lupta de emancipare politică și națională a românilor din Banat, reprezintă un nou început. Al doilea subcapitol (pp. 26-37) tratează problema înființării Episcopiei Caransebeșului prin Diploma Imperială de la 4 iulie 1865 și repercusiunile de ordin clerical și politic-administrativ care decurg din acest act. În același timp, se face și o prezentare a situației școlare din Eparhia Caransebeșului, fiind știut faptul că învățământul în limbă națională se afla, în mare parte în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub jurisdicția bisericii.

Cel de-al doilea capitol intitulat *Nicolae Popea sau întregirea unei epoci* (pp. 38-93) aduce inedit, după aproape un secol, biografia episcopului Nicolae Popea. Noutatea acestui capitol constă că printr-o cercetare amănunțită, autorul, poate primul, întregește cariera Episcopului nu doar în planul activității clericale, ci și în planul activității cultural-politice, prezentând modul în care acesta și-a însușit, prin formația de intelectual-activist, lupta pentru împlinirea cultural-națională a românilor (pp. 38-44). Se aduce, în prim plan, istoria Tipografiei diecezane, dar și momentul primelor relații ale episcopului Popea cu Banatul (p. 45-46), marcându-se împrejurările și evenimentul de instalare al acestuia în funcția de episcop (p. 46-47). Din partea autorului se constată o aplecare deosebită față de discursurile lui Nicolae Popea care pentru societatea din a doua jumătate a secolului XIX

cerea aplicarea modernismului în „măsura în care integra dimensiunea moralei tradiționale”¹ (pp. 53-60). Este analizată activitatea Episcopului pentru promovarea românismului la nivel politic, arătându-se punctual activitatea politică a acestuia (pp. 60-62). Aprecierea activității științifice, politice și eclesiale ale lui Nicolae Popea s-a materializat în Regat prin invitația trimisă acestuia de a deveni membru al Academiei Române (pp. 62-63). Constatarea că Nicolae Popea a fost un militant activ pentru promovarea limbii române și a culturii naționale reiese și din activitatea întreprinsă în rândul școlilor, dar și în rândul asociațiilor ce aveau drept scop promovarea culturii naționale românești (pp. 64-70). Influența lui Nicolae Popea, după anul 1889, asupra intelectualilor din Banat este remarcabilă, reușind să traseze un program evolutiv coerent în ceea ce privește disputele cu contestatarii drepturilor etno-lingvistice ale românilor (pp. 70-73) și totodată să pledeze pentru cauza românilor din monarhia austro-ungară (pp. 73-82). Autorul arată că munca publicistică și ideile reformiste ale Episcopului sunt rodul unei educații alese în Universitatea de la Viena, dar și al muncii sârguincioase cu documente. Un rol major în formarea intelectualului și naționalistului Nicolae Popea a avut-o mentorul său, mitropolitul Andrei Șaguna (pp. 82-90).

Înființarea Episcopiei Caransebeșului în anul 1865 după despărțirea de Mitropolia de la Karlowitz dădea naștere la o nouă organizare administrativă a eparhiei. Ion Pârvu face un istoric susținut arhivistic asupra tuturor unităților administrative și clericale ale Episcopiei Caransebeșului în timpul cărmuirii lui Nicolae Popea în cel de-al treilea capitol, *Organizarea Episcopiei Caransebeșului 1889-1910* (pp. 94-154). Sunt analizate comisiile de lucru ale Episcopiei sub aspectul legislativ (pp. 94-100), este întocmit un istoric și un inventar al protopopiatelor și parohiilor, dar și modificările de ordin administrativ suferite de acestea (pp. 100-102), precum este dezbătut și rolul oficiilor protoprezbiteriale, dar și măsurile adoptate de sinodul protoprezbiterial și conlucrarea cu instituțiile de învățământ (pp. 201-106). O atenție deosebită primește, din partea autorului, colaborarea Episcopiei Caransebeșului cu protopopiatele și cu parohiile pe care le avea în subordine (pp. 106-152), subliniindu-se rolul major al Tipografiei Diecezane. Colaborarea a avut în vedere situația administrativă a lăcașelor de cult dar și a școlilor, nefiind marginalizat nici aspectul financiar.

Abodarea în capitolul al IV-lea, *Biserica și școala confesională românească în Dieceza Caransebeșului* (pp. 153-194), a relației bisericii cu școala impune și o relatare a unor evenimente de maximă importanță pentru istoria locală. Școlile confesionale devin instituții de cultură în care se nasc idei ce apără unitatea etnică și culturală a românilor din Banat. Subcapitolul, *Situația școlilor confesionale române în Episcopia Caransebeșului la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX* analizează așa numita „nouă epocă” inaugurată de Nicolae Popea, care, de fapt, însemna abordarea problemei școlare de pe poziția națională² în momentul în care acțiunea de maghiarizare a Budapestei se accentua tot mai vădit la nivelul învățământului. Episcopia Caransebeșului înțelege să se adapteze în ceea ce privește școlile confesionale la legislația impusă de statul maghiar pentru a nu da naștere la conflicte cu autoritățile. Deși erau nemulțumiți de politica de maghiarizare, clericii și liderii politici nu protestează pentru a nu atrage repercursiuni asupra lor. De remarcat este faptul că autorul reușește să surprindă fenomenul de modernizare ce debutează din inițiativa Episcopiei, care menține, în același timp, caracterul tradițional în direcția afirmării identității naționale prin limbă și cultură românească, în condițiile în care, sub înfățișarea legilor învățământului, se ascunde un atac împotriva dezvoltării culturale a

¹ Pârvu 2009, p. 55.

² *Ibidem*, p. 155.

românilor³ (pp. 153-174). Al doilea subcapitol este dedicat Institutului teologic din Caransebeș, care se afla sub acțiunea de modernizare dar care se afirmă ca o instituție în care se continuă implementarea culturii și limbii române.

Capitolul al V-lea gravitează în jurul *Rolului bisericii greco-ortodoxe române în afirmarea culturii naționale* (pp. 195-237). Deși guvernul maghiar impune o serie de măsuri discriminatorii pentru populația greco-ortodoxă română, manifestările culturale cresc numericeste în eparhia Caransebeșului. Se amplifică și legăturile cu românii de peste Carpați în perioada 1889-1910. Implicarea tuturor categoriilor sociale în activitățile culturale se datorează - în mare parte, Episcopiei Caransebeșului, care susține și coordonează instituțiile culturale. Manifestările culturale iau atitudine față de legile antiromânești, implementând spiritul național (pp. 195-199). În partea a doua și a treia a capitolului, autorul punctează rolul pe care l-au avut cassinele române în desăvârșirea identității culturale naționale, subliniind sprijinul nemijlocit din partea Episcopiei Caransebeșului atât în planul ideilor de afirmarea identității naționale cât și în plan financiar (pp.199-206). Prin instituția școlară, biserica greco-ortodoxă română din Banat încerca să desfășoare o activitate de culturalizare a cetățenilor, fiind de un real sprijin pentru societate. Susținerea din partea Episcopiei era de natură practică: punea la dispoziția Reuniunii învățătorilor Tipografia diecezană și finanțarea activităților acesteia. Episcopia a trasat conturul cultural național al desfășurărilor Reuniunilor. Este de observat o mare implicare și din partea învățătorilor ce profesau în școlile confesionale. Autorul face o prezentare amănunțită a activităților desfășurate de Reuniunea învățătorilor, reușind să surprindă rolul pe care l-au avut aceasta în societatea bănățeană în conturarea spiritului național, dar și rolul Episcopiei Caransebeșului în coordonarea activității Reuniunii (pp. 206-218). Un loc aparte este ocupat de rolul activității asociației A.S.T.R.A. în Banat și susținerea de care beneficia din partea Episcopiei Caransebeșului. Este bine știut că activitatea desfășurată de A.S.T.R.A. avea un puternic caracter național, luptând pentru unitatea tuturor românilor. În același timp, Episcopul Nicolae Popea recunoaște contribuția Asociației în ceea ce privește progresul economic și cultural al poporului român⁴. Instituția episcopală prin Nicolae Popea, prin clerici și prin Tipografia și Librăria Diecezană, sprijinea nemijlocit acțiunile Astrei (pp. 218-230). Autorul dezvăluie, în ultima parte a capitolului al V-lea, *Alte activități de interes cultural – național susținute de biserică* (pp. 230-236), implicarea de facto a bisericii în activitatea diferitelor Asociații din eparhia Caransebeșului, care aveau menirea de a promova spiritul național românesc.

Ultimul capitol al lucrării, *Biserica și politica națională a românilor bănățeni. 1889-1910* (pp. 237-260) este dedicat unei probleme acute din istoria românilor din Imperiul austro-ungar și îndelug cercetat de istoriografia contemporană: problema națională a românilor în anii de episcopat ai lui Nicolae Popea. Ideile Memorandumului din 1892 au fost adoptate și de către clericii și intelectualii bănățeni, Episcopul neezitând în a-și exprima deschis susținerea față de redactorii petiției și mai ales față de cererile de factură culturală și politică națională. Ion Pârvu surprinde corespondența dintre Nicolae Popea și mitropolitul Ioan Românul referitoare la acest aspect și, totodată, aduce în prim plan campaniile de susținere a Memorandumului în fața împăratului Franz Iosif, dar și susținerea autorului acestora, mult mai impotant fiind faptul că surprinde conștiința națională unitară a românilor din Monarhie, care se afirmă odată cu această petiție (pp. 237-244). Cea de-a doua parte a capitolului scoate la lumină personalitatea politică a protopopului G. Popovici, care prin sprijinul lui Nicolae Popea, reușește să reactiveze

³ *Idem*, p. 157.

⁴ *Idem*, p. 218.

P.N.R.-ul în contextul în care după 1895 se acutizează legislația antiromânească (p. 245-246). Românii bănățeni au beneficiat de un ajutor activ din partea Episcopiei Caransebeșului în conturarea identității culturale și politice și, de aceea, autorul aduce, prin ultima parte a cărții, un „omagiu” activității structurilor clericale în acest sens.

Lucrarea lui Ion Pârvu aduce o contribuție neșteptat de mare pentru istoria locală în contextul luptei naționale a românilor bănățeni. Bine documentată, lucrarea aduce informații inedite despre Nicolae Popea, nu episcopul, ci eruditul, politicianul, apărătorul educației. Am putea spune că, în ceea ce privește înțelegerea rostului educației și modernizării învățământului episcopul ocupă un loc important în istoria provinciei bănățene, iar acest fapt ne este făcut cunoscut de către autor.

Cartea reprezintă un instrument de lucru extrem de util în cadrul mai multor segmente de cunoaștere: istorie și teologie și demonstrează individualitatea provinciei Banat față de Transilvania.